

ความตาย
พระธรรมเทศนา โดย
สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร
แสดงทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

บัดนี้จักแสดงปาฐกถาธรรม เรื่อง ความตาย เพื่อผู้ที่ไม่กลัวที่จะฟังเรื่องนี้ฟังแล้วจะเกิดความไม่กลัวตาย กล้าตายและได้คติธรรมที่ดีจากคติธรรมดาของบุคคลและสัตว์ทั่วโลกในเรื่องนี้ อีกเป็นอันมาก ได้มีพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า

“ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ล้วนไปสู่อำนาจแห่งความตาย ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า”

แทบทุกคนเคยได้รับความหมายของข้อความข้างต้นนี้มาแล้ว แทบทุกคนเคยพูดออกจากปากตนเองมาแล้ว แม้จะไม่ตรงเป็นคำๆ แต่ก็มี ความหมายตรงกันกับข้อความที่กล่าวแล้วข้างต้นนี้ ทั้งยังเป็นการพูดชนิดที่ติดปากอีกด้วย คือพูดอยู่เสมอ ได้รู้ ได้เห็นการตายอยู่เสมอ ได้รู้ได้เห็นการตายของใครที่ไร ก็มักจะอุทานเป็นการปลงด้วยความหมายดังกล่าว แทบทั้งนั้น นี่เป็นเพราะทุกคนมีความรู้ที่อยู่แก่ใจ ว่าทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ไม่มีสักคนเดียวที่จะหนีความตายพ้น นับว่าทุกคนมีความได้เปรียบอยู่ประการหนึ่ง ที่มีความรู้ที่ติดตัวติดใจอยู่ แต่ว่าทุกคนก็มีความเสียเปรียบอยู่ประการหนึ่ง ที่ไม่เห็นค่าเห็นประโยชน์ของความรู้นี้ จึงไม่ได้ใส่ใจเท่าที่ควร ปล่อยปละละเลย รู้จึงเหมือนไม่รู้ สิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์จึงเป็นเหมือนสิ่งที่ไม่มีความรู้ ว่าทุกคนเกิดมาแล้วต้องตายเป็นสิ่งเป็นคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่ แม้ใส่ใจในความรู้นี้ให้เท่าที่ควร ก็จะสามารถทำให้เกิดคุณประโยชน์แก่ตนเองได้มหาศาล ไม่มีคุณ ไม่มีประโยชน์ใดอาจเปรียบปานได้ เพื่อส่งเสริมความรู้นี้ให้เกิดคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ตนและแก่ส่วนรวม ปราชญ์ทางพุทธศาสนาทั้งหลาย จึงสอนให้หัดตายเสียก่อนถึงเวลาตายจริง ท่านสอนให้หัดตายไว้เสมอ อย่างน้อยก็ควรวันละหนึ่งครั้ง ๑ ละ ห้านาที สิบนาที เป็นอย่างน้อย

การหัดตายนั้น บางคนบางพวกน่าจะเริ่มด้วยการหัดคิดถึงสภาพเมื่อตนกำลังจะถูกประหารชีวิต ให้ถึงตาย คิดให้ลึกซึ้งถึงความกลัวตายของตนในขณะนั้น แล้วก็คิดถึงเมื่อต้องถูกประหารชีวิตถึงตายจนได้ แม้จะกลัวแสนกลัว แม้จะพยายามกระเสือกกระสนช่วยตนเองให้รอดพ้นอย่างไรก็หารอดพ้นไม่ ต้องตายด้วยความทรمانทั้งกายและใจ การหัดตายด้วยเริ่มตั้งความกลัวตายแบบทารุณโหดร้ายเช่นนี้ มีคุณพิเศษแก่จิตใจจักสามารถอบรมบ่มนิสัยที่แม่เหี้ยมโหดอำมหิตปราศจากความเมตตากรุณา ต่อชีวิตร่างกายผู้อื่น สัตว์อื่นให้เปลี่ยนแปลงได้ ความคิดที่จะประหารชีวิตเขาเพื่อผลได้ของตนจักเกิดได้ยาก หรือจักเกิดไม่ได้เลย เพราะการพยายามหัดให้รู้สึกหวาดกลัว การถูกประหารชีวิตนั้น เมื่อทำเสมอๆ ก็จะมีผล เป็นความเข้าใจถึงความรู้สึกถึงผู้อื่นที่มีความหวาดกลัวเช่นเดียวกัน ความเมตตาปรานีชีวิตผู้อื่นสัตว์อื่นก็จะเกิดได้แม้จะไม่เคยเกิดมาก่อน ซึ่งจะเป็นการเมตตาปรานีชีวิตตนเองไปพร้อมกันด้วยอย่างแน่นอน ผู้ประหารชีวิตเขาแม้จะได้สิ่งที่ต้องได้ แต่ผลที่แท้จริงอันจะเกิดจากกรรมคือการประหารชีวิตที่ได้ประกอบหรือกระทำลง ไปนั้น จะเป็นทุกข์โทษแก่ผู้กระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

กรรมนั้นให้ผลสัต์ยชื่อนัก เหมือนผลของยาพิษร้าย กรรมนั้นเมื่อทำแล้วก็เหมือนดื่มยาพิษที่ ร้ายแรงเข้าไปแล้วจะไม่เกิดผลแก่ ชีวิตและร่างกายย่อมไม่มียอมเป็นไปไม่ได้ ถ้าเป็นกรรมดีก็จักให้ผลดี ถ้าเป็นกรรมชั่วก็จักให้ผลชั่ว เราเป็นพุทธศาสนิกนัถือพระพุทธศาสนา พึงมีปัญญาเชื่อให้จริงจั่ง ให้ ถูกต้องในเรื่องของกรรมและการให้ผลของกรรมเถิด จักเป็นศิริมงคล เป็นความสวัสดิแก่ตนเอง ยุคนั สมัยนี้ น่าจะง่ายพอสมควร สำหรับนัก็ให้กลัวการประหัตประหารถึงชีวิตเพราะเหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้น แก่ ใครต่อใครไม่ว่างวัน อาจะเกิดขึ้นแก่เราเองวินาทีหนึ่ง วินาทีใดก็ได้ คิดไว้ก่อนจึงเป็นการ เตรียมพร้อมที่ไม่ปราศจากเหตุผลแต่เป็นการไม่ประมาท ความ ตายเกิดขึ้นได้แก่ทุกคนทุกหน ทุกแห่ง ทุกเวลา พุทธศาสนาสุภษิตกล่าวว่ เมื่อสัต์จะตายไม่มีภูมิป้องกันแม้จะอยู่ในอากาศ อยู่กลางสมุทร เข้า ไปสู่เหลือบเขา ก็ไม่พ้นจากมฤตยูได้ ประเทศคือดินแดนที่มฤตยูจะไม่รุกรานผู้อยู่ไม่มี เราจะถูกมฤตยู รุกรานเมื่อไร ที่ไหนเราไม่รู้ หายใจออกครั้งนี้แล้วอาจจะไม่หายใจเขอีก เมื่อถึงเวลาจะต้องตายไม่มีผู้ใด จะผัดเพี้ยนได้ ไม่มีผู้ใดจะช่วยให้ เพราะเมื่อสัต์จะตายไม่มีภูมิป้องกันและความผัดเพี้ยนอันมีกองทัพ อย่างนั้น ไม่ได้เลย และทุกอย่างก้าวของทุกคนไม่วาจะเป็นใครอยู่แห่งหนตำบลใด ซึ่งนำไปถึงมฤตยูได้ตก อยู่ในมือมฤตยู ทั้งที่ถุงใส่เงินแสนเงินล้านที่ไปปล้นจ้เขา ยังอยู่ในมือไม่ทันได้ใช้ ได้เก็บเข้าบัญชีสะสมเพื่อ ความปรารถนาของตน นักการเมืองไม่วาเล็ก ไม่วาใหญ่ ก็เคยตกอยู่ในมือมฤตยูในขณะที่กำลังเหนื่อยกาย เหนื่อยใจ ใช้หัวคิดทุ่มเทเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของตน ผู้ที่กำลังข้มข้มแจ่มใสมีความสุขกับ ครอบครัว เคี้ยวข้าวอยู่ในปากแท้ๆ ก็เคยตกอยู่ในมือมฤตยูโดยไม่รู้เนื้อรู้ตัว ผู้บริหารอยู่บนเครื่องบิน ใหญ่โตมหาพรารวกับตึก ก็เคยตกอยู่ในมือมฤตยูโดยไม่คาดคิด ผู้โดยสารเรือเดินสมุทรใหญ่ก็เคยตกอยู่ ในมือมฤตยูพร้อมกันมากมายหลายสิบ ชีวิต นัก็โตเขาผูสามารถก็เคยหายสาบสูญ ในขณะที่กำลังโต้เขาโดย ตกเข้าไปอยู่ในมือมฤตยู ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องยืนยันสัจจะแห่งพุทธศาสนาสุภษิตที่ยกขึ้นแสดงแล้วทั้ง สัน ปรารชญ์ทางพระพุทศาสนา คือผู้มีปัญญา ท่านจึงสอนให้เร่งอบรมมรณสตี คือนัถึงความตาย หัตตาย ก่อนตายจริง จุดมุ่งหมายสำคัญของการหัตตาย ก็คือปล่อยใจจากสิ่งทั้งหลายก่อนที่จะถูกความตายบังคับ ให้ปล่อยกิเลสเครื่อง เสร้าหมองใจ ตัณหาความดิ้นรนทะยานอยาก อุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นทั้งหลาย ทั้งทั้งปวง หัตใจให้ปล่อยเสียพร้อมกับหัตตาย ซึ่งเป็นเหตุให้โลก ใหโกรธ ให้หลง ให้เกิดตัณหาอุปาทาน หัตละเสีย ปล่อยเสีย พร้อมกับหัตตายซึ่งจะมาถึงเราทุกคนเข้าจริงทุกวินาที บางทีจะมีปัญหาว่าจะมีคุณ พิเศษอย่างใด หรือที่จะควรละ หรือเพียงหัตละความโกรธ ความหลง ตัณหาอุปาทานตั้งแต่ก่อนตาย

จะไม่พูดถึงจุดประสงค์สูงสุดในพระพุทศาสนา คือมรรคผลนิพพานอันจะเกิดได้เพราะการละ กิเลสสำคัญ ๓ กองเท่านั้น แต่จะพูดถึงผลได้ผลเสียธรรมดๆ ที่แม้จะพิจารณาสมควรก็จะเข้าใจ อันความ โลก ความโกรธ ความหลง ตัณหาอุปาทานนั้น บางครั้งบางครั้งก็ทำให้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ทั้งหลาย ด้รับวัตถุ ตอบสนองสมปรารถนา เช่นผู้มีความโลภอยากได้ทรัพย์สินข้าวของเงินทองของผู้อื่น บางครั้งบางครั้งก็ อาจขอเขา โกงเขาและขโมยเขา โลกอยากได้ของตนสมปรารถนา หรือผู้มีความโกรธ อยากว่าเขา อยากทำ ร้ายเขา บางครั้งบางครั้งก็อาจทำได้สำเร็จสมใจ แต่ถ้าตกอยู่ในมือมฤตยูแล้ว เป็นคนตายแล้ว แม้ยังมี ความโลก ความโกรธ ความหลง ตัณหาอุปาทานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตใจ ผู้ที่ตายแล้ว จะไม่สามารถ ใช้กิเลสกองหนึ่งกองใดให้เกิดผลสนองความต้องการได้เลย ผู้ตายแล้วที่มีความโลภก็ไม่อาจขอเขา ลักเขา หรือผู้ที่ตายแล้ว ที่มีความโกรธ ก็ไม่อาจจะว่าเขา ทำร้ายร่างกายเขาได้

กล่าวได้ว่าแม้ใจของผู้ที่ตายแล้ว จะยังมีความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหาอุปาทานอยู่มากมาย เพียงไร ก็จะไม่สามารถก่อให้เกิดผลดีอันเป็นคุณแก่ตนหรือแก่ผู้ใดได้เลย มีแต่ผลร้ายอันเป็นโทษสถานเดียว ที่เดียว

ปัญหาสืบเนื่องว่า โฉนเมื่อกิเลสเป็นคุณแก่ผู้ตายแล้วไม่ได้จึงจะเป็นโทษแก่ผู้ตายได้นั้น มีคำเฉลยได้ดังนี้ เมื่อลมหายใจออกจากร่างกายไม่กลับเข้าอีกแล้ว สิ่งที่เป็นนาม แลไม่เห็นด้วยสายตา เช่นเดียวกับลมหายใจ คือจิตก็จะออกจากร่างนั้นด้วย จิตจะออกจากร่างโดยคงสภาพเดิม คือพร้อมด้วยกิเลสเศร้าหมองทั้งปวงที่มีอยู่ในจิตขณะที่ยังคงอยู่ในร่าง คือยังเป็นจิตของคนเป็น ของคนยังไม่ตาย พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่า ผู้ละโลกนี้ไปในขณะที่จิตเศร้าหมอง ทุกคติเป็นอันหวังได้ กิเลสทั้งปวงเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต จิตที่มีกิเลสเป็นจิตที่เศร้าหมอง กิเลสมาก จิตก็เศร้าหมองมาก กิเลสน้อยจิตก็เศร้าหมองน้อย จิตที่มีกิเลสเศร้าหมองเมื่อละจากร่างไปสู่ภพภูมิใดก็จะคงกิเลสนั้นอยู่ คงความเศร้าหมองนั้นไว้ ภพภูมิที่ไปจึงเป็นทุกคติ คติที่ชั่ว ที่ไม่ดี มาก น้อย เบา ตามกิเลส ตามความเศร้าหมองของจิต

อันคำว่า “จิตเศร้าหมอง” ที่ท่านใช้ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า เป็นจิตที่หดหู่อยู่ด้วยความเศร้าโศกเสียใจเท่านั้น แต่จิตที่เศร้าหมอง หมายถึงจิตที่ไม่บริสุทธิ์ผ่องใส ผ่องแผ้ว คือเศร้าหมองด้วยกิเลสดังกล่าวแล้วว่า จิตที่มีกิเลสมาก ก็เศร้าหมองมาก จิตที่มีกิเลสน้อย ก็เศร้าหมองน้อย อันกิเลสกองหลงคือความรู้สึกที่ไม่ถูก ความรู้สึกที่ไม่ควร คนมีโมหะคือคนหลง ผู้มีความรู้สึกที่ไม่ถูก ไม่ต้อง ไม่ควรทั้งหลาย คือคนมีโมหะ คือคนหลง เช่นหลงตน หลงคน หลงอำนาจ เป็นต้น คนหลงตนเป็นคนมีโมหะ มีความรู้สึกที่ไม่ถูก ไม่ชอบไม่ควรในตนเอง คนหลงตนจะมีความรู้สึกว่า ตนเป็นคนผู้ที่มีความสามารถ ความวิเศษเกินคนทั้งหลาย เหนือใครทั้งหลาย เกินความจริง ซึ่งเป็นความรู้สึกในตนที่ไม่ถูก ไม่ควร ไม่ชอบ เมื่อมีความรู้สึกอันนี้เป็นโมหะ คือความหลง โลภะ และโทสะก็จะเกิดตามมาได้โดยไม่ยาก เมื่อหลงตนว่าดีวิเศษแล้วและเหนือคนทั้งหลาย ความโลภซึ่งให้ได้มาซึ่งสิ่งอันสมควรแก่ความดี ความวิเศษย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ความโกรธด้วย ไม่ต้องการให้ความดีความวิเศษนั้นถูกเปลี่ยนหรือถูกลบล้าง ย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา อย่างนี้ก็หมายความว่า คนหลงตนเป็นคนมีโมหะ มีความรู้สึกที่ไม่ถูก ไม่ชอบ ไม่ควรในคนทั้งหลาย คนหลงตนจะมีความรู้สึกว่า คนนั้นคนนี้ที่ตนหลงมีความสำคัญ มีความดี ความวิเศษเหนือคนอื่นเกินความจริง ซึ่งเป็นความรู้สึกในคนนั้น ๆ ที่ไม่ถูก ไม่ชอบ ไม่ควร เมื่อมีความรู้สึกอันเป็นโมหะ โลภะและโทสะ ก็จะเกิดตามมาได้โดยไม่ยาก เมื่อหลงคนใดคนหนึ่งว่ามีความสำคัญ ความดีความวิเศษเหนือคนอื่น ความรู้สึกมุ่งหวังเกี่ยวกับคนใดคนหนึ่งนั้น เป็นโลภะ และเมื่อมีความหวัง ต้องมีได้ทั้งความหวังและความผิดหวังได้เป็นธรรมดา ความรู้สึกผิดหวังนั้นเป็นโทสะ หรือเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของความหลงคือหลงกล คนหลงอำนาจเป็นคนมีโมหะ มีความรู้ที่ไม่ถูก ไม่ชอบ ไม่ควรในอำนาจที่ตนมี คนหลงอำนาจจะมีความรู้สึกว่า อำนาจที่ตนมีอยู่นั้นยิ่งใหญ่เหนือสิ่งอื่นใด เหนืออำนาจทั้งหลายเกินความจริง ซึ่งความรู้สึกที่ไม่ถูก ไม่ควร ไม่ชอบ เมื่อมีความรู้สึกอันเป็น โมหะ โลภะและโทสะ ก็จะเกิดตามมาได้โดยไม่ยาก

เมื่อหลงอำนาจของตนว่ายิ่งใหญ่เหนืออำนาจทั้งหลาย ย่อมเกิดความเหิมเห่อทะเยอทะยานในการใช้อำนาจนั้นให้เกิดผลเสริมอำนาจของตน ยิ่ง ๆ ขึ้น ความรู้สึกนี้จัดเป็นโลภะได้และแม้จะไม่เป็นไปดังความเหิมเห่อทะเยอทะยาน ความผิดหวังนั้นจะเป็นโทสะ นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของความหลง คือหลงอำนาจ ผู้มีโมหะมาก คือมีความหลงมากมีความรู้สึกที่ไม่ถูก ไม่ชอบ ไม่ควรในตน ในคน ในอำนาจมาก ย่อมปฏิบัติผิดได้มาก ก่อทุกข์ โทษ ภัยให้เกิดได้มากทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งแก่ส่วนน้อยและส่วนใหญ่นวมถึงแก่ประเทศชาติ ศาสนา มหากษัตริย์ พระพุทธดำรัสที่ว่าผู้ละโลกนี้ไปในขณะที่จิตเศร้าหมอง ทุกคติ

เป็นอันหวังได้นั้น มีตัวอย่างที่จะยกขึ้นประกอบการพิจารณาให้เข้าใจพอสมควรดังนี้ บุคคลผู้มีโสมพะมาก หลงตนมาก จัดเป็นพวกมีกิเลสมาก จิตเศร้าหมองมาก จะเป็นผู้ขาดความอ่อนน้อมแม้แต่ต่อผู้ควรได้รับความอ่อนน้อมเป็นอย่างยิ่ง บุคคลเหล่านี้ละโลกนี้ไปในขณะที่ยังมาได้ละกิเลสคือโสมพะให้หน่อย จิตย่อมเศร้าหมอง ย่อมไปสู่ทุกติ ทุกติของผู้หลงตนจนไม่มีความอ่อนน้อมต่อผู้ควรได้รับความอ่อนน้อมอย่างยิ่ง คือจะเกิดในตระกูลต่ำ ตรงกันข้ามกับผู้รู้จักอ่อนน้อมต่อผู้ควรได้รับความอ่อนน้อมอย่างยิ่ง ที่จะไปสู่สุขคติ คือจะไปเกิดในตระกูลที่สูง

นี่เป็นเรื่องหนึ่งที่ขัดแย้งเกี่ยวกับกรรมและการให้ผลของกรรม ผู้ใดทำกรรมใดไว้ จะได้รับผลของกรรมนั้น ทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว ทำเช่นใดจักได้เช่นนั้น ความไม่อ่อนน้อมต่อผู้ควรได้รับความอ่อนน้อมเป็นกรรมไม่ดี การเกิดในตระกูลที่ต่ำเป็นผลของกรรมไม่ดี เป็นผลที่ตรงตามเหตุแท้จริง ผู้ที่เกิดในตระกูลต่ำปกติย่อมไม่ได้รับความอ่อนน้อมจากผู้อื่น จากคนทั้งหลาย ส่วนผู้ที่เกิดในตระกูลสูง ปกติ ย่อมได้รับความอ่อนน้อม ความอ่อนน้อมที่ผู้เกิดในตระกูลสูงมีปกติได้รับนั้นเป็นผลที่เกิดจากเหตุอัน เป็นกรรมดี ความอ่อนน้อมที่กล่าวมาแล้วเป็นการยืนยันว่า ผู้มีปัญญาควรปฏิบัติตามคำแนะนำของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา หัดตายก่อนที่จะตายจริง หัดปล่อยใจจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจ พร้อมกับการหัดตายก่อนที่จะถูกความตายมาบังคับให้เป็นไป

การหัดตายที่ปราชญ์ในพระพุทธศาสนาท่านแนะนำ คือการฝึกอบรมความคิด สมมุติว่าตนเองในขณะนั้นปราศจากชีวิตแล้ว ตายแล้ว เช่นเดียวกับผู้ที่ตายแล้วจริง ๆ ทั้งหลาย คิดให้เห็นชัดในขณะนั้นว่า เมื่อตายแล้วตนจะมีสภาพอย่างไร ร่างที่เคยเคลื่อนไหวได้ ก็จะทอดทิ้ง อย่าย่ำแต่จะลุกไปเก็บรวบรวมเงินทอง ข้าวของที่อุตสาหะสะสมไว้เพื่อนำไปด้วยเลย จะเขยิบให้พันแดด พันมดสักนิ้ว สักคืบก็ทำไม่ได้ หมดลมที่ตรงไหนก็จะเคลื่อนพันจากที่ตรงนั้นไปด้วยตนเองไม่ได้ เมื่อมีผู้มายกไปไหน นำไปที่ ๆ เขากำหนดว่าเหมาะว่าควร ก็ไม่อาจขัดขืนโต้แย้งได้ แม้บ้านอันเป็นที่รักที่หวงแหนเขาก็ไม่ให้อยู่ จะยกไปวัด เคนนอนบนฟูก บนเตียงในห้องกว้าง ประตูหน้าต่างเปิดโปร่ง เขาก็จะจับลงไปในโลงศพที่แคบอับทึบ ไม่มีประตู ไม่มีหน้าต่าง ตีตะปุดติดสนิทแน่นไม่ให้มีแม้แต่ช่องลมและอากาศ จะร้องก็ไม่ดัง จะประท้วงหรืออ้อนวอนก็ไม่สำเร็จ ไม่มีใครสนใจ สามเณร ภรรยา มารดา บิดา บุตร ธิดา ญาติมิตรสนิททั้งหลายที่เคยรักหวงใยกัน นักหนา ก็ไม่มีใครมาอยู่ด้วยแม้สักคน อย่าย่ำแต่จะเข้าไปนั่งไปนอนในโลงศพด้วยเลย แม้จะนั่งเฝ้าอยู่ข้างโลงทั้งวันทั้งคืน ก็ยังไม่มีใครยอม บ้านใครเรือนใครก็พากันกลับหมด ทั้งไว้แต่ลำพังในวัดที่อ้างว้าง มีศาลาตั้งศพ มีเมรุเผาศพ มีเชิงตะกอนที่ศพที่เผาเป็นเจ้าถ่านแล้วบ้าง ยังไม่ได้เผาบ้าง มากมายหลายศพ ที่นี่เมื่อยังไม่ตาย เราเคยกลัวเคยรังเกียจ แต่เมื่อเราตายเราก็หนีไม่พ้น เรามีอะไรหรือในขณะนั้น เราไม่มีอะไรเลย มือเปล่าเกลี้ยงเกลาไปทั้งเนื้อทั้งตัว เงินสักบาท ทองสักเท่าหนวดกุ้งก็ไม่มีติดมีแต่ตัวแท้ ๆ เพราะไม่ได้แต่งเครื่องทองของมีค่า หรือมอบกระเป๋าสีเงินทองให้เลย อย่างดีก็มีเพียงเสื้อผ้าที่เขาเลือกสรรมาใส่แต่งให้ศพไปเท่านั้นซึ่งไม่กี่ วันก็ชุ่มเลือด ชุ่มน้ำหนองที่ไหลจากตัว มีใครเล่าจะมาเปลี่ยนชุดใหม่ให้ทั้ง ๆ ที่สะสมไว้มากมายหลายชุดที่ล้วนชอบอกชอบใจว่าสวย ว่างาม โอกาสที่จะได้ใช้เงิน ใช้เสื้อผ้า อาหารเครื่องเพชร เครื่องทองเหล่านั้นสิ้นสุดลงแล้วพร้อมกับลมหายใจ พร้อมทั้งชีวิตที่สิ้นสุดนั่นเอง ไม่คุ้มกันเลยกับความเหน้อยยากที่แสวงหามาสะสมโดยไม่ถูก ไม่ชอบด้วยประการทั้งปวง ที่เป็นบาป เป็นอกุศล เป็นการเบียดเบียนก่อทุกข์ก่อภัยให้ผู้อื่น หัดถือร่างกายของตนเองที่ตายไปแล้วขึ้นอืดอยู่ในโลง เริ่มปริ เริ่มแตก น้ำหนอง เลือดไหลออก ทุกชุมชน เส้นผมเปียกและด้วยเลือดด้วยหนอง ลิ่นที่เคยอยู่ในปากเรียบริ้อยก็หลุดออกมาจุก นัยน์ตา ถลนถะเหลือกลาน รูปร่างหน้าตาของตนเองขณะนั้น อย่าย่ำแต่จะให้

ใครอื่นจำได้เลย แม้ตัวเองก็จำไม่ได้ อย่าแต่จะให้ใครอื่นไม่รังเกียจสะดุ้งกลัวเลย แม้แต่ตัวเอง ก็ยังยากที่จะข้ามความรู้สึกนั้น ผิดพรรณที่อุสาหะพยายามถนอมรักษาให้คงงามเจริญตาเจริญใจ ด้วยหุยกา เครื่องอบ เครื่องลูบไล้ ถนอม รักษาหวงแหน ถนุบำรุงร่างกายของตนไว้ได้ แม้สมบัติพัสถาน ที่แสวงหาไว้ระหว่างมีชีวิต จนเต็มสติปัญญาความสามารถ ด้วยเล่ห์ ด้วยกล ก็ตาม เพื่อใช้ถนอม รักษาเชิดชูบำรุงร่างกายของตนก็ติดกับร่างไปไม่ได้เลย

เป็นจริงดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า ทรัพย์สักนิตก็ติดตามคนตายไปไม่ได้ ให้ความสุข ความสมบูรณ์ สะดวกสบาย ความปกป้องคุ้มกันร่างกายของคนตายไม่ได้ต้องปล่อยให้ร่างนั้น ผุพังเน่าเปื่อยคืนสู่สภาพเดิม เป็นดิน น้ำ ไฟ ลมประจำโลกต่อไป ต้องตามพุทธศาสนสุภาษิตไว้ว่า สัตว์ทั้งปวงจะทอดทิ้งร่างไว้ในโลก ผู้มีความเข้าใจว่า ตายแล้วไปเกิดเป็นอะไร สุข ทุกข์อย่างไร เราไม่รับรู้ด้วยแล้วจึงไม่มีความหมาย นี้เป็นความเข้าใจผิดอย่างยิ่ง เป็นโหมะสำคัญ ก็ที่เราเกิดเป็นนั่น เป็นนี่กันในชาตินี้ ทำไมเราจึงรู้สึกสุข รู้สึกทุกข์ ทั้ง ๆ ที่เรารู้ว่าเกี่ยวข้องกับชาติก่อนอย่างไร พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เชื่อว่า มีชาติในอดีตและชาติในอนาคต เชื่อว่าก่อนที่จะมาเกิดในชาตินี้ ได้เคยเกิดชาติอื่นมาแล้ว และจะต้องเกิดในชาติหน้าต่อไปอีก ไม่รู้จักชาติต่ออีกชาติ ถ้าย่างทำกิเลสให้สิ้นไปไม่ได้ แต่ทั้งที่เชื่อเช่นนั้น ก็ยังมีเป็นอันมาก ที่มีโหมะ หลงเข้าใจผิดอย่างยิ่งดังกล่าวแล้วว่า จบสิ้นความเป็นคนในชาตินี้แล้ว เราก็จะไม่รู้เรื่อง รู้ราวเกี่ยวกับชาติต่อไป เพราะฉะนั้น ข้อที่สำคัญที่จะต้องแสวงหาความสุขสมบูรณ์ให้ตัวเองให้เต็มที่ในชาตินี้ ผู้ใดมีโหมะหลงคิดผิดเช่นนั้น ผู้นั้นก็จะสามารถทำความผิดร้ายได้ทุกอย่างเพื่อประโยชน์ตน ทฤษฎศคคโคง เบียดเบียนกำไรเขา แม้กระทั่งถึงชีวิตก็ทำได้ เป็นการสร้างกรรมที่จะให้ผลแก่ตนเองแน่นอน ตนจะต้องเสวยผล เสวยทุกขเวทนา ทั้งในโลกนี้ และเมื่อละโลกนี้ไปแล้วตามกรรมของตน ต้องตามพุทธสุภาษิตว่า กรรมของตนเองย่อมนำไปสู่ทุกขคติ กล่าวต่อว่า ชีวิตนี้น้อยนัก พึงมีปัญญาขยายความนี้ให้ดีกว่าเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุดเท่า ที่จะมากได้ ชีวิตนี้น้อยนัก คือชีวิตในชาตินี้สั้นนัก ชีวิตในชาติข้างหน้ายาวนานมิอาจประมาณได้ ฉะนั้น แม้รักตนจริง ก็ควรรักให้ตลอดไปถึงชีวิตชาติหน้าข้างหน้าด้วย ไม่ใช่จะคิดเพียงสั้น ๆ รักแต่ชีวิตนี้เท่านั้น หากความสมบูรณ์พูนสุขให้ชีวิตนี้ในขอบเขตที่ถูกทำนองคลองธรรมเถิด ผลแห่งกรรมทั้งในชาตินี้และชาติหน้าต่อ ๆ ไปที่จะต้องเสวยจะได้ ไม่เป็นผลร้าย ไม่เป็นผลของบาปกรรม ชีวิตเราเรารัก ชีวิตเขา เขาก็รัก ความตายเรากลับ ความตายเขาก็กลับ ของ ๆ ใคร ๆ หวง ของเรา เราหวง ของ ๆ เขา เขาก็หวง จะลัก จะโกง จะฆ่า จะทำร้ายใครสักคนขอให้นึกกลับกันเสียให้เห็นเขาเป็นเรา ให้เห็นเราเป็นเขา คือเขาเป็นคนที่จะลักจะโกง จะฆ่า จะทำร้ายเรา เราเป็นเขาผู้ที่จะถูกลัก ถูกโกง ถูกฆ่า ถูกทำร้าย ลองนึกเช่นนี้ให้เห็นชัดเจน แล้วดูความรู้สึกของเรา จะเห็นว่าที่เต็มไปด้วยโหมะนั้น จะเปลี่ยนเป็นเมตตา กรุณาอย่างลึกซึ้ง ข้าราชการพยายามป้องกันสมบัติของตนจนเสียชีวิตนั้น นำสลตสังเวชยั้งนัก หรือข้าแม่ผู้ที่กำลังสิ้นชีวิตแล้ว แต่พยายามกระเสือกกระสน พยายามที่จะรักษาสมาบัติของตนที่ติดตัวอยู่ ก็น่าสงสารอย่างที่สุด พบข่าวนี้เมื่อไร ขอให้ถึงใจคนเหล่านั้น อย่าคิดทำร้าย อย่าคิดเบียดเบียนกันเลย ทุกคนจะต้องตาย และจะตายในเวลาไม่นาน คนไม่ได้อายุยืนเพราะทรัพย์ จะทำทุกวิถีทางแม้จะชั่วช้าโหดร้าย เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ทำไมเล่า ความโลภโดยไม่มีขอบเขตนั้นเป็นทุกข์หนักนัก ตนเองทุกข์เพราะความอยากได้แล้ว ก็แผ่ความทุกข์ ความเดือดร้อนไปถึงคนอื่นอย่างน่าอะเน็จจะหนาจ ขอแนะนำว่า ถ้าทุกข์ ถ้าร้อนเพราะความอยากได้ไม่สิ้นสุดจะไม่สามารถดับความทุกข์นั้นได้ด้วยวิธี ลักขโมย คดโกงหรือประหัตประหารผู้ใด แต่จะดับทุกข์นั้นได้โดยทำกิเลสให้หมดจดเท่านั้นแล

ขออำนวยการ